مالشىلار تاۋدان كوشىپ ٴتۇسىپ، حايشۋي كۇرىشىن ەكتى

كەدەيلىكتەن ارىلتۋدان قامال الۋ شايقاسىندا باتىلدىقپەن جەڭىسكە جەتەيىك

☐ شينحۋا اگەنتتىگىنىڭ ٴتىلشىسى سۋ چۋان ـ ي

6 ـ ايدا جازىقتىڭ ىستىق اۋا رايىنا ٴالى ۇيلەسىپ كەتە قويماعانىمەن، توقتىنازار ساتىبالدى ٴار كۇنى اتىزعا ەرتە بارىپ كۇرىش مايساسىن وتىرعىزادى. بىلتىر وسى ۋاقىتتا ول پامىر ۇستىرتىندە قالىڭ ماقتالى كيىم كيىپ، سيىر مەن قويدىڭ سوڭىنان سالپاقتاپ، تاۋ اسىپ، تاس باسىپ جۇرگەن بولاتىن.

توقتىنازاردىڭ ەككەنى حايشۋي كۇرىشى، بۇل ٴوزى اۋىر سورتاڭ جەردە دە وسە بەرەتىن جاڭا سورت، كۇرىشتىڭ بۇل سورتى مەن ونى جەتىلدىرۋ ٴتاسىلى "بۋدان كۇرىشتىڭ اتاسى" يۋان لۇڭپيڭنىڭ عىلمي زەرتتەۋ ۇجىمىنىڭ ەڭبەگى. توقتىنازار مەن ونىڭ ٴۇش سەرىگى اقتاۋ اۋدانى بويىنشا 1 ـ توپتا حايشۋي كۇرىشىن ەككەن پامىر مالشىلارى، ولار سورتاڭ جەرگە ەگۋگە جاۋاپتى بولعان.

جىگىتتەردىڭ ٴبىرى، مايسا وتىرعىزۋ ماشيناسىن جۇرگىزسە، ەندى ٴبىرى، ونىڭ ارتىندا مايسانى قاداعالاپ وتىرادى، باسقالارى اتىزدا ونى ـ مۇنى تاسيدى. بيىل 1 ـ رەت بۇلىق تۇسكەن تىڭ جەر تەگىس بولماعاندىقتان، ماشينانىڭ دوڭگەلەگى كەدىر ـ بۇدىر جەردە بۇلعالاڭداپ، مايسا وتىرعىزۋ تا ىلەسە قيرالاڭداپ كەلەدى، سوندىقتان ەگىلگەن مايسانىڭ ٴتۇزۋ شىعۋى ٴۇشىن، ولار رولدى مىقتاپ ۇستاپ وتىرۋعا ٴماجبۇر.

ماشينا جۇرە المايتىن جەرگە كەلگەندە، جىگىتتەر بالاقتى ٴتۇرىپ جىبەرىپ، تىزەدەن كەلەتىن باتپاقتا ىرشىپ ٴتۇسىپ، مايسانى قولمەن وتىرعىزادى. بۇرىن ەگىس جۇمىسىن ىستەپ كورمەگەندىكتەن، توقتىنازار بايقاماي مايسانى تىم ٴجيى ـ ٴجيى قاداڭقىراپ جىبەرەدى. "ٴبىرىنشى كۇنى جىبەرگەن قاتەلىگىم ەڭ كوپ ەدى، قازىر كورىم بولىپ قالدىم" دەيدى توقتىنازار اڭقىلداي كۇلىپ.

توقتىنازار بيىل 27دە، ول كىشكەنتايىنان ىرشىلىك ەتىپ جاتقان اقتاۋ اۋدانى بارىن اۋىلى حانتەرەك قىستاعى پامىر ۇستىرتىنە ورنالاسقان. پامىر ٴۇستىرتى ەرتەدە "كوگارت" دەپ اتالعان، تەڭىز دەڭگەيىنەن ورتاشا بيىكتىگى 3000 مەتردەن اسادى، تاۋى بيىك، قۇلاما تىك، ساي ـ جىلعالارى ايقىش ـ ۇيقىش، ۇسىمدىك جامىلعىسى سيرەك كەلەدى.

حانتەرەك قىستاعى مال شارۋاشىلىعىن نەگىز ەتكەن، قىستاقتا ساي اراسىنان قالىپتاسقان 497 مۋ جەر عانا بار، سەل سۋى قايتا ـ قايتا شايا بەرەتىن تاستاق جەرى مەيلىنشە قۇنارسىز. جەرگىلىكتى ۇكىمەت مالشىلار ٴۇشىن دەپ جول جاساپ كورگەن، ٴبىراق جىل سايىنعى سەل سۋى بارلىق قۇلشىنىستى تىپ ـ تيپىل اعىزىپ جوعالتىپ وتىرعان.

مەكتەپ تاۋسقانىنان كەيىن، توقتىنازار، باستىسى، ۇيدەگى 50 نەشە قوي مەن 8 سارلىقتى باعۋعا جاۋاپتى بولىپتى، بۇل ۇيدەگى 8 جاننىڭ باستى تابىس كوزى.

كەدەيلەردى دالمە ـ ٴدال سۇيەمەلدەۋ، كەدەيلىكتەن دالمە ـ ٴدال ارىلتۋ ىساناسىن ارقاۋ ەتكەن جەرگىلىكتى ورىن قونىس جاڭالاپ كەدەيلىكتەن ارىلتۋ شاراسىن اتقارىپ، 2020 ـ جىلعا دەيىن پامىر ۇستىرتىندەگى ەرەكشە كەدەي مالشىلاردى تۇپقا ٴبولىپ جازىق جەرگە كوشىرۋدى جوسپارلاپ وتىر. 2018 ـ جىلى 11 ـ ايدا كوشە باستاعان حانتەرەك قىستاعىنداعى بارلىق 258 مالشى وتباسى قازىر ۇستىرتتەن كوشىپ تۇسكەن.

اۋدان ورتالىعىنا جاقىن قونىستانۋ تۇيىنىندە توقتىنازارعا بولىستە عيماراتتان 80 شارشى مەتر ٴۇي تيگەن، ەلەكتىر، سۋ، وعان قوسا تابيعي گازى مەن جىلۋى دا دايىن ٴۇي، ونىڭ ۇستىنە 4 جاستاعى ۇلى بالاباقشادان تەگىن وقي الادى. قونىستانۋ تۇيىنىنە پامىر ٴۇستىرتىنىڭ بۇرىنعى 6000نان استام مالشىسى ىلگەرىندى ـ كەيىندى ىرگە تەپكەن.

تاۋدان تۇسكەن سوڭ، جەرگىلىكتى ۇكىمەتتىڭ كومەگىندە، كەيبىر مالشىلار زاۋودتا جۇمىسشى بولۋدى تاڭداسا، تاعى بىرەۋلەرى جىلجايدا كوكونىس ەكتى، ال توقتىنازار حايشۋي كۇرىشىنىڭ سىناق اتىزىندا جۇمىس ىستەۋدى تاڭداعان.

2018 ـ جىلى 10 ـ ايدا اقتاۋ اۋدانى يۋان لۇڭپيڭنىڭ حايشۋي كۇرىشى عىلمي زەرتتەۋ ۇجىمىمەن سەلبەسىپ، قونىس جاڭالاپ كەدەيلەردى سۇيەمەلدەۋ ٴتۇيىنىنىڭ 7260 مۋ سورتاڭ جەرىن سولارعا كوتەرمەگە بەردى. ەكى جاق حايشۋي كۇرىشىن ەگۋگە جۇمىسشى جالداۋدا تاۋدان كوشىپ تۇسكەن كەدەي وتباسىلاردى الدىمەن تاڭداۋعا كەلىسكەن.

جوبا بويىنشا بيىل اقتاۋ اۋدانى 1000 مۋ جەرگە حايشۋي كۇرىشىن سىناق رەتىندە ەككەن، مەجەمەن تۇتاس جىلدا ۋاقىتشا ىستەتەتىن جۇمىسشى 2000 ادام ـ رەتكە جەتەدى، بۇعان جالداناتىن جۇمىسشىلاردىڭ بارلىعى جاقىن ماڭداعى قونىستانۋ تۇيىنىنىڭ مالشىلارى بولماق.

چيڭداۋ يۋانسى توبى يۋانسى ەگىنشىلىك كاسىبى شەكتى سەرىكتەستىگى ٴوندىرىس اترەتىنىڭ باستىعى جاڭ ليشاننىڭ تانىستىرۋىنشا، 2018 ـ جىلدان باستاپ، يۋان لۇڭپيڭ حايشۋي كۇرىشى عىلمي زەرتتەۋ ۇجىمى قاشقار ايماعىنداعى اۋىر سورتاڭ جەردە 300 مۋ جەرگە حايشۋي كۇرىشىن سىناق رەتىندە ەككەن، سول جىلى كۇرىشتىڭ مۋ باسىندىق ٴتۇسىمى 549 كيلوگرامعا جەتىپ، العاشقى تابىسقا جەتكەن. كەڭ اۋماقتى سورتاڭ جەرى بار شينجياڭ جونىنەن حايشۋي كۇرىشىن ەگۋدىڭ بولاشاعى زور.

توقتىنازار قازىر ايىنا 3000 يۋان ەڭبەكاقى الادى، بۇل ۇستىرتتە تۇرعانداعى بارلىق وتباسى مۇشەلەرىنىڭ تابىسىنان دا كوپ، بۇل جىگىت قازىر ٴوزىنىڭ تابىسىنا ٴدان ريزا.

اقتاۋ اۋداندىق پارتكومنىڭ تۇراقتى مۇشەسى، ورىنباسار اۋدان اكىمى ۋ جيانبياۋ: مالشىلاردى قونىس جاڭالاپ كەدەيلىكتەن ارىلتۋدا ەڭ قيىنى كوزقاراس ـ تانىمعا بۇرىلىس جاساۋ، ەڭ تاپشىسى تەحنيكا، ـ دەدى. حايشۋي كۇرىشىن سىناق رەتىندە ەگۋ قىزمەتىندە مالشىلار كىرىس ارتتىرۋمەن قويماي، قولدانىلمالى تەحنيكا دا ۇيرەنگەن، "تەك وسىلاي ىستەگەندە عانا، ولاردىڭ كوشىپ شىعا الۋىنا، ورنىعا الۋىنا، باي الۋىنا مۇمكىندىك جاساۋعا بولادى!"

(شينحۋا اگەنتتىگىنىڭ 6 ـ ايدىڭ 20 ـ كۇنى ۇرىمجىدەن بەرگەن حابارى)

شينجياڭ جاقسى جەر

13 ـ كەزەكتى كولدى اينالۋ جارىسىنىڭ بەلگى وعى اتىلىسىمەن جارىس باستالدى

6 ـ ايدىڭ 23 ـ كۇنى شاباندوزدار 1 ـ جارىس بولىگىندە ۆەلوسيپەدپەن زىمىراپ بارادى. سول كۇنى جۇڭگو شينجياڭ 13 ـ كەزەكتى سايرام كولىن اينالۋ تاس جول ۆەلوسيپەد جارىسى باستالدى.

☐ سۋرەتتى ٴيۇسۇپ عيني تۇسىرگەن

كورىكتى مەكەنىمىزدى ۆيداعىداي قورعايىق

ىنتىماقتاسا الا باسۋ ـــ ەڭ باعالى بايلىق

☐ تۇرپان قالاسى گاۋچاڭ رايونى ٴجۇزىم قالاشىعى بۇلاق قىستاعى پارتيا ياچەيكاسىنىڭ شۋجيى ٴومار ابلىز

جاڭا جۇڭگو قۇرىلعاننان بەرى، پارتيانىڭ باسشىلىعىندا، بۇلاق قىستاعىنا قونىستانعان ٴار ۇلت بۇقاراسى ٴبىر ارىقتىڭ سۋىن ٴىشىپ، ٴبىر ٴاندى بىرگە شىرقاپ، ٴبىرى ـ بىرىنە قول ۇشىن بەرىپ، ىنتىماقتاسا الا باسىپ، ۇلتتار ىنتىماعىنىڭ ىقىلاستى دا اسەرلى اڭگىمەلەرىن ىيگىلەدى.

اڭگىمەنى 60 جىلدىڭ الدىنان باستاپ ايتۋعا تۋرا كەلەدى. سول كەزدە، ورتالىق شەكارا ٴوڭىر قۇرىلىسىنا كومەكتەسۋ ۇندەۋىن شاقىرىپ، جياڭسۋ ولكەسىنىڭ حاي ـ ان اۋدانىنان ىلگەرىندى ـ كەيىندى 15 حانزۋ وتباسى كەلىپ، 55 ۇيعۇر وتباسىنداعى قىستاق تۇرعىندارىمەن بىرگە بۇلاق قىستاعىنىڭ 3 ـ قىستاق تۇرعىندار گرۋپپاسىن قۇرايدى.

جاڭادان كەلىپ ورنالاسىپ جاتقان حانزۋ باۋىرلاستاردى كورگەن ۇيعۇر قىستاق تۇرعىندارى ولارعا ىستىق ىقىلاسپەن قۇشاقتارىن اشىپ: "شالعايدان كەلگەن دوستار، قارسى الامىز. قازىردان باستاپ، ٴبىز ٴبىر وتباسىنىڭ ادامدارىمىز، قيىنشىلىقتارىڭ بولسا ٴبىزدى ىزدەڭدەر" دەيدى.

جىلى مەيىرگە تولى سوزدەر حانزۋ باۋىرلاردىڭ لەزدە ۋايىمىن ارىلتادى، ولار اسەرلەنە: "جەرگىلىكتى قىستاق تۇرعىندارىنىڭ مەيىرى مەن قۇشاعى بىزگە شەكسىز كۇش ـ قۋات بەردى" دەيدى.

ەڭ ەستەن كەتپەيتىنى 1961 ـ جىلدىڭ 5 ـ ايى ەدى، قۇمدى بوران سوعىپ، كوپتەگەن داقىلدار تامىرىمەن قوپارىلادى. حانزۋ باۋىرلار جەر ـ كوكتى تۇمشالاعان قۇمدى بورانعا نە ىستەرلەرىن بىلمەي تۇرعان كەزدە، ماڭايداعى ۇيعۇر اۋىلداستار توپ ـ توبىمەن كەلىپ ولاردىڭ كوڭىلىن اۋلايدى، كەيبىرەۋى نان اكەلىپ بەرسە، كەيبىرەۋى ىستىق تاماق الىپ كەلەدى، تاعى بىرەۋلەرى ولاردى ۇيلەرىنە شاقىرادى.

پارتيا مەن ۇكىمەتتىڭ قامقورلىعى مەن كومەگىندە، ۇيعۇر اۋىلداستاردىڭ ىستىق ىقىلاسپەن قارايلاسۋىندا، سوزداعى ٴبىر توپ جاستىڭ كوڭىلى ورنىعادى. سودان باستاپ ولار شەكارا وڭىردە تامىر تارتىپ، شەكارا ٴوڭىردى كوركەيتەدى، جەرگىلىكتى ۇيعۇر بۇقاراسىمەن تۇرمىستا ٴبىرى ـ بىرىنە قارايلاسىپ، وندىرىستە ٴبىرى ـ بىرىنە كومەكتەسەدى. ٴسويتىپ، كوپشىلىك ٴبىرى ـ بىرىنەن ايىرىلا المايتىن ٴبىر وتباسىنىڭ ادامدارىنا اينالاندىعىن اڭعارماي قالادى.

انە ـ مىنە دەگەنشە 60 جىل وتە شىقتى، اعا بۋىندار بىزگە قالدىرعان ٴوزارا قول ۇشىن بەرۋ، ىنتىماقتاسا الا باسۋ رۋحى الدەقاشان بۇلاق قىستاعىنداعى ادامداردىڭ قانىنا ٴسىڭىپ، بۇلاق قىستاعىنداعى ادامداردىڭ ەڭ باعالى بايلىعىنا اينالدى.

بيىل 3 ـ ايدا ٴدال ٴجۇزىم ساباقتارىن اشاتىن كەزدە، بۇلاق قىستاعىندا تاعى دا ادامدى اسەرلەندىرەتىن كورىنىستەر جارىققا شىقتى: ٴار ۇلت قىستاق تۇرعىندارى ٴبىرى ـ بىرىنە كومەكتەسەتىن گرۋپپا قۇرىپ، قىستاق تۇرعىنى امىناحان ناسىر مەن عاپپار جاپپار وتباسىنا بىرگە كومەكتەسىپ ٴجۇزىم ساباقتارىن اشىپ بەردى. امىناحاننىڭ 3 قىزى بار، جۇبايى ەرتە قايتىس بولعان، وتباسىندا ەڭبەككۇش جوق ەدى. عاپپاردىڭ جۇرەك اۋرۋى بار، دەنە ەڭبەگىن ىستەۋگە بولمايتىن. امىناحان اسەرلەنىپ: "سەندەردىڭ كومەكتەرىڭ بولماسا، ۇيىمىزدىڭ ٴجۇزىم ساباقتارىن اشا الماس ەدىم!" دەدى. عاپپار بىلاي دەدى: "اۋىلداستاردىڭ كومەكتەسۋىنىڭ ارقاسىندا، ٴار جىلى ٴجۇزىم ساباقتارىن ٴساتتى اشا الامىز، وسىنداي اۋىلداستارىم بولعاندىعىنا ٴوزىمدى باقىتتى سەزىنەمىن".

بۇلاق قىستاعىندا كوپشىلىك ۇلتتار ىنتىماعىن كوز قاراشىعىنداي ايالاپ، ۇلتتار ىنتىماعىن ومىرىندەي قاستەرلەپ، انار دانىندەي تىعىز ۇيىستى. قىستاق پارتيا ياچەيكاسىنىڭ جەتەكشىلىگىندە، ٴار ۇلت قىستاق تۇرعىنى بولماشى ٴىس ـ ارەكەتتەرى مەن قاجىرلى قۇلشىنىستارى ارقىلى ومىر دا تولىقسىعان تۇرمىسقا سارقىلماس قوزعاۋشى كۇش ۇستەپ، ۇلتتار ىنتىماعىنىڭ گۇلىن بۇلاق قىستاعىندا ۇزاق ۋاقىتتار بويى قۇلپىرتتى.

(باسى 1 ـ بەتتە)

بيىل حالىق تۇرمىسىنا قاتىستى ناقتى ىستەردىڭ ٴتۇيىندى مىندەتى نەگىزگى ساتىنى قامتاماسىز ەتۋدە اناعۇرلىم كورنەكتىلەندى. وڭتۇستىك شينجياڭداعى شى، تۋانداردىڭ الەۋمەتتىك قىزمەت وتەۋ دەڭگەيى ٴبىرشاما تومەن، قامتاماسىز ەتۋ قابىلەتى جوعارى بولماۋداي ولقىلىقتارىن كۇش سالا تولىقتاپ، وڭتۇستىك شينجياڭداعى شى، تۋانداردىڭ دامۋ نەگىزىن بەكەمدەدى. كەدەيلىكتەن ارىلتۋدان قامال الۋدا حالىق تۇرمىسىنا قاتىستى ناقتى ىستەردى كۇش سالا اتقارىپ، كەدەيلىكتەن ارىلتۋدان قامال الۋ شايقاسىنىڭ جەڭىسىنە باتىل قول جەتكىزۋگە دەمەۋشى بولدى. نازاردى لاستانۋدىڭ الدىن الۋ جانە ونى جوڭگە سالۋدان قامال الۋ شايقاسىنىڭ جەڭىسىنە باتىل قول جەتكىزۋگە شوعىرلاندىرىپ، ەكولوگيالىق وركەنيەت قۇرىلىسىن جانە قورشاعان ورتانى قورعاۋدى كۇشەيتتى. اۋىل ـ قىستاقتاردى گۇلدەندىرۋ ستراتەگياسىن كوزدەپ، ٴوندىرىس، تۇرمىس شارت ـ جاعدايىن جاقسارتۋعا كۇش سالۋ، ليان ـ دۇيلەردەگى بۇقارانىڭ كىرىسىن ورنىقتىرۋ نەگىزىندە، كوپ نەگىزدى كىرىستى ارتتىرۋدى ىلگەرىلەتتى. الەۋمەتتىك جۇمىسقا ورنالاستىرۋعا، شارۋاشىلىق قۇرۋعا قىزمەت وتەۋ قابىلەتى مەن باسقارۋ دەڭگەيىن كۇش سالا جوعارىلاتىپ، كوپ ٴتۇرلى شارالاردى قاتار قولدانىپ جۇمىسقا ورنالاسۋدى جانە شارۋاشىلىق قۇرۋدى جەبەدى. وقۋ ـ اعارتۋ، دەنساۋلىق ساقتاۋ، قوعامدىق قامتاماسىزداندىرۋ، مادەنيەت ارقىلى جەتەكتەۋ سياقتى قىزمەت وتەۋ قۇرىلعىلارى قۇرىلىسىنا كۇش سالىپ، قوعامدىق قامتاماسىز ەتۋ تورىن ٴجيى توقىپ بەكەمدەپ، ۇكىمەتتىڭ تومەنگى شەكتەن تۇسىرمەۋ رولىن ساۋلەلەندىردى.

بيىل بيڭتۋان قيىنشىلىعى بار وڭىرلەر مەن ٴالسىز بۋىندارعا اناعۇرلىم نازار اۋداردى. وڭتۇستىك شينجياڭداعى شى، تۋانداردىڭ حالىق تۇرمىسىنا قاتىستى ناقتى ىستەرىنە ۇسىنىلىمدى ارتتىرىپ، وڭىرلىك پارىقتى كۇش سالا كىشىرەيتىپ، الەۋمەتتىك قىزمەت وتەۋدىڭ بىركەلكىلەنۋىن جەبەپ، جالپى قوسىلاتىن قارجىنى بىلتىرعىدان 5 ەسەدەن استام ارتتىرۋدى جوسپارلادى؛ حالىق تۇرمىسىن قامتاماسىز ەتۋ تورىن ٴجيى توقىپ بەكەمدەپ، جالپى 19 ميلليارد 75 ميلليون يۋان قارجى قوسۋدى جوسپارلاپ، بىلتىرعىمەن سالىستىرعاندا 16% ارتتىردى؛ قيىنشىلىعى بار بۇقارانىڭ نەگىزگى تۇرمىسىن قامتاماسىز ەتۋگە كەپىلدىك ەتىپ، تۇرمىستىق قيىنشىلىقتى ـ كومەكتەسۋ، ەمدەۋدەگى قيىنشىلىقتى ـ كومەكتەسۋ سياقتى قوسىمشا قاراجات قارجىسىنا 618 ميلليون يۋان ورنالاستىرۋدى جوسپارلاپ، وتكەن جىلداعىمەن سالىستىرعاندا 4% ارتتىردى.